

HISTORY PROJECTED

Προβολές της Ιστορίας

Ελληνογερμανικοί κινηματογραφικοί διάλογοι για το παρελθόν και το μέλλον

Πρόγραμμα προβολών σε συνεργασία με το Ethnofest

Ιστορία και μύθος. Μια εισαγωγή

Προτού εξηγήσουμε το σκεπτικό της επιλογής αυτού του προγράμματος και πούμε κάποια πράγματα για τις δύο ταινίες που προβάλλονται απόψε, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε μερικούς ανθρώπους, μιας που χωρίς τη συνδρομή τους, δεν θα καταφέραμε να δούμε μαζί αυτά τα ακριβοθώρητα έργα: Την οικογένεια Παπαστάθη και ιδιαίτερα την κυρία Υβόννη Μαλτέζου, τη Feelgood Entertainment, και ιδιαίτερα τις Σόλι Μπεράχα, Χριστίνα Πελεκάνη και Κατερίνα Λαμπαδιάρη, την Ταινιοθήκη της Ελλάδας, και ιδιαίτερα τη Φαίδρα Παπαδοπούλου, τον Τάσο Αδαμόπουλο και τον Νεκτάριο Σάκκα, το Νεανικό Πλάνο και ιδιαίτερα τις Μαριάννα Παναγιωτάκη και Κατερίνα Ζαμπέλη. Η συνεργασία που είχαμε σε διαφορετικά στάδια της προετοιμασίας αυτής της προβολής, από την εύρεση μιας κόπιας έως την εξασφάλιση των δικαιωμάτων προβολής και τον υποτιτλισμό, μάς θυμίζει πως το σινεμά, όπως και η γραφή της ιστορίας παραμένει ένα συλλογικό εγχείρημα - και υπόθεση των πολλών.

Όταν ξεκινήσαμε τον διάλογο με το Ινστιτούτο Γκαίτε Αθηνών για ένα πρόγραμμα ταινιών «ιστορικού» ενδιαφέροντος, και μάλιστα προτού οι εξελίξεις σε αυτή την πλευρά του πλανήτη μάς κάνουν να ξανασκεφτούμε τι σημαίνει να ζεις την ιστορία εν τη γενέσει της (ή αν υπάρχει κάτι τέτοιο έτσι κι αλλιώς), η συνεισφορά και οπτική μιας διοργάνωσης «εθνογραφικού» κινηματογράφου δεν θα μπορούσε παρά να είναι σκόπιμα αμφίρροπη. Αντί για ντοκιμαντέρ που θα τεκμηρίωναν μια σαφή όψη της πραγματικότητας, σκεφτήκαμε να προτείνουμε ταινίες ως επί το πλείστον μυθοπλασίας, οι οποίες αντλούν στοιχεία από την πραγματικότητα και τα μεταφράζουν, τα οικειοποιούνται και τα μετουσιώνουν δημιουργικά, υποστηρίζοντας απερίφραστα πως η ιστορία είναι ερμηνεία. Έτσι, η εθνογραφική ματιά δεν θα ήταν άλλη μια πρακτική, αλλά πείραμα και παιχνίδι: Τι θα συνέβαινε αν ζευγαρώναμε δείγματα από δύο «εθνικές», όπως λέγονται, «κινηματογραφίες», από κόσμους που μοιάζουν αταίριαστοι, αν όχι φαινομενικά αντίθετοι, αλλά ξεπερνώντας την αγωνία της σύγκρισης; Τι θα συνέβαινε αν δείχναμε ταινίες που δείχνουν τις ραφές τους, δηλαδή το πώς ακριβώς φτιάχνονται οι αναπαραστάσεις και αφηγήσεις του παρελθόντος, ποντάροντας στον πληθυντικό αριθμό; Πολλά σύμβολα, πολλά πρόσωπα, δηλαδή πολλές ιστορίες. Η πρόσκληση για έρευνα στο αρχείο του Γκαίτε δεν ήταν ανασκαφή ή κυνήγι θησαυρού, αλλά μια βόλτα σε μια αίθουσα με καθρέφτες, όπου άλλοτε θα ψάχναμε το είδωλό μας και άλλοτε την έξοδο από έναν λαβύρινθο ιδεών.

Και κάπως έτσι φτάσαμε στην πρώτη προβολή της σειράς «Προβολές της Ιστορίας», δύο μέρες μετά τον εορτασμό μιας εθνικής, εντός πολλών εισαγωγικών εορτής, κατά την οποία ψήγματα και σύμβολα του απώτερου παρελθόντος επανέρχονται στο παρόν, ώστε να τονώσουν την πίστη μας σε κάτι μεγαλύτερο από εμάς - αφηρημένο μεν, αλλά με σαφείς κανόνες. Οι δύο ταινίες του προγράμματος *Ιστορία και μύθος*, ντεμπούτα δύο πολυσχιδών καλλιτεχνών στον κόσμο της μυθοπλασίας, ακολουθούν μια παρόμοια τακτική, αλλά ως χειρονομία ελευθερίας. Η

ογδοντάχρονη σήμερα κινηματογραφίστρια, φωτογράφος, εικαστικός και εθνογράφος Ούλρικε Ότινγκερ γύρισε μεταξύ 1972 και 1973 την πρώτη της αυτή ταινία στο Παρίσι, σε συνεργασία με την Ταμπέα Μπλούμενσαϊν, μια θρυλική μορφή του βερολινέζικου αντεγκράουντ. Λίγα χρόνια νωρίτερα, το 1969 στη γενέτειρά της, την Κοστάντς, η Ότινγκερ θα ίδρυσε τη δική της κινηματογραφική λέσχη. Λίγα χρόνια αργότερα, θα μετακόμιζε στη Γερμανία για να ταυτίσει το όνομά της με το ρεύμα του Νέου Γερμανικού σινεμά. Ο τίτλος της ταινίας παραπέμπει στο εμβληματικό ελληνιστικό γλυπτό «Το σύμπλεγμα του Λαοκόοντος», αλλά δεν έχει καμία σχέση μαζί του, μιας που είναι το όνομα ενός περιοδεύοντος τσίρκου. Η Ότινγκερ δηλωμένα αντλεί την έμπνευσή της από το Ορλάντο της Βιρτζίνια Γουλφ και επινοεί μια δική της χώρα, που έχει το όνομα μιας γυναίκας: Λόρα Μαλόι, και σε «ιστορία για όλες τις εποχές», όπως της άρεσε να την αποκαλεί, η αλληγορία ξετυλίγεται, με τη βοήθεια των συμβόλων, σαν μαγική τελετουργία που είναι δύσκολο να περιγραφεί, αλλά μας προσκαλεί από το πρώτο λεπτό στην εμπειρία της ιστορίας ως μυθολογίας.

Όσο για *Του καιρό των Ελλήνων*, η ταινία μπορεί να γυρίστηκε μια δεκαετία αργότερα, αλλά η ιδέα γεννήθηκε κι αυτή γύρω στο 1972, εν μέσω της Χούντας, όταν ο Λάκης Παπαστάθης είδε για πρώτη φορά τη Μαρία Πενταγιώτισσα, μια ταινία του 1928, γυρισμένη από τον Αχιλλέα Μαδρά: Η πρώτη ελληνική υπερπαραγωγή είχε την υποστήριξη της κυβέρνησης του Ελευθερίου Βενιζέλου, ο οποίος τότε διέθεσε 1.500 στρατιώτες και τρεις ίλες ιππικού – αλλά εξαιτίας των λαθών της, η σημερινή λέξη «σαρδάμ» γεννήθηκε από τον αναγραμματισμό του ονόματος του σκηνοθέτη: αυτό τουλάχιστον λέει ο μύθος. Η ιστορία της απαγωγής ενός νεαρού αστού από ληστές στο γύρισμα του εικοστού αιώνα, ίσως να είναι μια αλληγορία για την ανάπτυξη της αστικής τάξης στην Ελλάδα, αλλά σίγουρα αποτελεί ερμηνεία του Παπαστάθη για μια ελληνική ιστορία που ενσωματώνει απελευθερωτικά την «ιστορική ανακρίβεια».

Κι επειδή κάθε επέτειος κρύβει μέσα πολλές επετείους, όπως κάθε ιστορία κρύβει μέσα της πολλές ιστορίες, σημειώνουμε πως πριν από λίγες εβδομάδες συμπληρώθηκε ένας χρόνος από τον θάνατο του Λάκη Παπαστάθη – ενός δημιουργού που διαμόρφωσε ίσως όσο κανείς την ιστορία του σύγχρονου ελληνικού ντοκιμαντέρ. Αντί επιλόγου, και ίσως αντί φόρου τιμής, κλείνουμε με τα δικά του λόγια. Ένα απόσπασμα από το κείμενο «Σημειώσεις από το γύρισμα», οι οποίες δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό *Σύγχρονος Κινηματογράφος* τ. 28/29 το καλοκαίρι του 1980, δηλαδή πριν από την κυκλοφορία της ταινίας: «Βάθαινα στο σενάριο κάνοντας την επιλογή των χώρων του γυρίσματος. Γιατί οι χώροι δεν είναι βέβαια γραφικό φόντο, ούτε πλαίσιο της ιστορίας της ταινίας, αλλά οργανικό της μέρος που ζητάει την κατανόησή του, αλλιώς εκδικείται επιβάλλοντας την παρουσία του ερήμην των προθέσεων μας. Σκέφτομαι την αρχαία τραγωδία... Η ποιητική της ταινίας στηρίζεται στην αδυναμία να αναπαραστήσουμε σε ενεστώτα χρόνο την τελετουργία. Το ότι δεν είναι απόλυτα συγκεκριμένος ο χώρος και ο χρόνος της ταινίας, την αλαφραίνει βέβαια και την απελευθερώνει. Όμως αυτό δικαιώνεται μόνο όταν γίνεται εν ονόματι μιας άλλης ακρίβειας. Γιατί κι η ποίηση γνωρίζει από ιστορία, μόνο που δεν φιλοδοξεί να αναστυλώσει το παρελθόν με πληρότητα».

Γκέλυ Μαδεμλή
Προγραμματίστρια ταινιών